

Kiss Adél

Institutio Pro Educationem Transilvaniensis Egyesület

Tudásszerzés iskola után. A felnőttképzéshez való viszonyulás a székelyföldi térségben

A vidéki térségekben talán nagyobb hangsúlyt kap, hogy egyre több területen szükségessé válik a folyamatos tanulás és képzés, a vidéki térség új esélyeinek kihasználásában a társadalom tanulási képessége és a képzéshez szükséges adottságok kulcsfontosságúak (G. Fekete, 2015; Evans és Papageorgiou, 2009). A vidéki felnőtt korú lakosságtól is egyre inkább elvárt dolog lesz, hogy több szinten is tanuljon (informális közegben, munkahelyi környezetben, szervezett oktatási feltételek között, stb.), különböző módok közül választva: önállóan, önirányítottan vagy szervezett módon csoportban. Azt, ahogyan egy rurális térségben például a felnőttképzés megszerveződik, egyaránt befolyásolják globális és lokális folyamatok, a kívülről jövő hatások mellett az endogén fejlődés lépései is meghatározóak. Székelyföldi tapasztalat az, hogy a külső változtatási szándékok vagy kényszerek csökkenésével a térségben rehabilitációs folyamatok indulnak be, és a belső minták újraszerveződnek (Biró A., 2008). Az újraszerveződés egyes mintázatait a felnőttképzés területén is nyomon követhetjük. A globalizációs hatások, a technológiai változások, a munkavállalással kapcsolatos tendenciák változása, a társadalmi változások általában meghatározzák a vidéki társadalom életét és működését. Az ezekhez való alkalmazkodásban, a lépéstartásban a tanulásra való képesség, a tudásszerzés lehetőségeinek ki- és felhasználási képessége rendkívül fontos, nemcsak egyéni szinten tekintve, hanem a társadalmi tanulás, közösségi tanulás oldaláról vizsgálva is (Reed és mtsai, 2010). Sok múlik tehát a tudásszerzéssel kapcsolatos egyéni hozzáálláson és gondolkodásmódon. Az egyéni hozzáállást és gondolkodást pedig a helyi társadalmi kontextus keretezi, támogató struktúráit az adja. A székelyföldi térség vonatkozásában néhány ilyen kontextuális tényezőt tárgyalunk a továbbiakban.

A felnőttképzés gyakorlatát meghatározó országos és térségi kontextus

Témánk kifejtéséhez kiindulópont, hogy az 1990 utáni első években az új gazdasági szerkezetben kevés felnőttnek sikerült hamar és tartósan megtalálni helyét a munkaerőpiacon. Tömegesen kényszerültek arra felnőttek, hogy másfajta alkalmazkodási utat keressenek, ami képzettség és kompetenciák hiányában rendkívül nehéznek bizonyult. Sem az oktatási rendszer, sem az iskolarendszeren kívüli képzés nem tudott megfelelő ütemben és mértékben választ adni akkor erre a problémára (Schifirneti, 1997; Laki és Biró A., 2001). A felnőttképzés arra fókuszált, hogy a munkanélküliek szakképzését kiszolgálja (1990–1994 között különösen), majd fokozatosan kiegészült – legalábbis a használt terminológiák szintjén – az élethosszig tartó tanulás címszávaival (1995–2001 közötti időszakban), azután kiépült országos szinten a felnőttképzési jogszabályok rendszere (ez a 2002–2004 közötti időszak), és elindult azoknak a gyakorlati alkalmazása (Papp Z., 2005). Ezek a változások a fogalmak, célkitűzések, módszertanok vonatkozásában próbálták az egész életen át tartó tanulás európai képesítési keretrendszerével harmonizálni, azaz Románia az EU-konform felnőttoktatási közpolitikát támogató struktúrák kiépítésére törekedett (Sava, 2008). A felnőttképzési gyakorlat azonban – egy szakmai elemzés szerint – sokkal inkább egy vállalkozásszerű üzleti modellben működött ebben az időszakban (Papp Z., 2005). Csak évekkal később, az EU-csatlakozást követően, illetve további társadalmi változások hatására következik (be), hogy a felnőttképzést kínáló szereplők köre megváltozik, az akkreditációs rendszer egyfajta minőségi standarddá válik, a felnőttképzés támogatására irányuló források jelennek meg, a felnőttképzési know-how gyarapodik. A székelyföldi térségben (mint ahogy az ország egészében is jellemző) meglehetősen sokféle szereplő implikálódik a felnőttek iskolarendszeren kívüli képzésébe (Kiss, 2019), a képzési kínálat rendkívül színes, ebben azonban a minőségi és egyéb szakmai szempontok nem érvényesülnek egységesen. Szakmai keretet ad a mindennapi működéshez a felnőtteknek szánt képzések akkreditációját jóváhagyó/kibocsátó minisztériumi intézmény által kínált tudás és az általa ösztönzött módszertan. Tartalmi kérdésekbe, a képzési gyakorlat elemzésébe, további minőségi kritériumok felépítésébe, esetleg fejlesztéssel kapcsolatos gondolkodásba, a felnőttképzés különféle kérdéseinek vagy problematikáinak a megvitatásába viszont nem implikálódik. Hiányosság, hogy a felnőttképzés „rendszerének” térségi szinten sincs „szakmai gazdája”. Tudásszerzésre számos kínálatot találunk, a verseny, illetve a versengés számos ponton tetten érhető a felnőttképzésben (Papp Z., 2005; Kiss, 2011). Vidéki térségben egy ilyen adottság vagy helyzet „több szempontból is hátrányt jelent: nincs az a közszereplő (szakmai testület vagy intézmény), amely időszakosan vagy állandóan tematizálná a felnőttképzés terén fontos kérdéseket vagy problémákat, hiányoznak a felnőtt tanulókat és felnőttképző szervezeteket támogató struktúrák, nincs megfelelő számú és mélységű társadalmi elemzés, a piaci jelleg a képzést szolgáltató intézmények közti versenyt erősíti, a közintézmények, civil szféra vagy felsőoktatási intézmények által időnként vagy alkalmilag szervezett szakmai tanácskozások nem vezetnek szakpolitikai kezdeményezésekhez” (Kiss, 2019. 94). Azok az adminisztratív-jogi keretek, amelyek központi szinten ki lettek alakítva, a felnőttképzés gyakorlati kivitelezése szempontjából megyei szinteken tehát nagymértékben formálisak.

A felnőttképzés rendszere mellett a működés további meghatározói a tanulásról való társadalmi gondolkodás, illetve a tanulóhoz való viszonyulás sajátosságai. A társadalomnak az iskolához, illetve a tudásszerzéshez való viszonyulását bonyolult és összetett értékek, értékelések, társadalmi minták adják. Ez a viszonyulás a székelyföldi térségben erősen közösségi jellegű, és meghatározó a tanulás kimenetele, eredményessége szempontjából. Vannak családok, akik egyéni módon, saját modellt kialakítva viszonyulnak

a tanuláshoz (ez a ritkább eset), miközben a szélesebb társadalmi gyakorlatban a tanulás értékének csökkenése, a tanulástól való elfordulás tapasztalható. A tanulás ugyan fontos, de mivel nem vezet direkt módon biztos megélhetéshez, szakmai sikerhez, munkaerőpiaci biztonsághoz, így az egyén nem bízhatja magát az iskolára, tanulási életpályáját rövidre tervezi (Biró A., 2006). A tanulás a diplomaszerezésre redukálódik, a munkavállalás és a tanulás mintha ellentétben lennének egymással, az iskolai teljesítmény csökken. Ezenfelül a családok az iskolai oktatás számos aspektusával kapcsolatban kritikusak vagy épp leértékelően viszonyulnak hozzá (Biró A. és mtsai, 2015). Magatartásaikat globális hatások is erősítik, mint a tömegmédiában megjelenő üzenetek vagy a külföldi munkavállalás gyakorlata. De társadalomtörténeti hagyomány is nehezít: míg korábban a tanulás lehetőség volt a kilépésre (pl. vidéki világból, alacsonyabb társadalmi státuszából vagy egy adott életmódból), addig ez ma nem egyértelműen adott. Míg korábban a szülő segítője, kiszolgálója volt az oktatásnak, ma ez a szerep nem elég. A közös gondolkodás, az egyeztetett partnerség lett elvárt, amelyre sok szülő nem vevő vagy nincs felkészülve (Biró A. és Bodó, 2020). A tudásszerzés gyakorlatában tehát vannak hátráltató tényezők, amelyek nemkívánatos trendeket, potenciális veszélyeket vetítenek előre. Az elmaradt tudást a jövőben minden bizonnyal pótolni kell, aminek az egyéni költségén túl a társadalmi költségét is meg kell fizetni. Ezek a költségek hosszú távon nagyok, a negatív hatások pedig a következő generációkat érintik főleg.

Kutatási előzmények és eredmények a felnőttképzés terén Székelyföldön

A rendszerváltás utáni első évtized második felétől térségi szinten már voltak tartalmi és formai szempontból a székelyföldi térségben újszerűnek számító felnőttképzési kezdeményezések (pl. a LAM Alapítvány felnőttképzési kínálata), amelyek főként külső szakmai tudás és tőke révén működtek, de sok szempontból a helyi igényekhez alkalmazkodtak, tudástranszfer jellegűek voltak, társadalmi támogatottságuk és hatékonyságuk több dimenzióban is kimutatható volt. Szervezettség és professzionalizmus volt jellemző rájuk, alternatív és új(ító) jellegű kezdeményezések voltak. Modell értékűnek is mondhatjuk, de nem váltak általánosan elterjedt felnőttképzési gyakorlattá. Néhány magyarázó okot adhat erre az ebben az időszakban jellemző intézményvezetési gyakorlat. A térségi intézmények zöme összetett rejtett tudás és gyakorlati tapasztalat alapján működött, minőségi standardok nélkül, erős pragmatizmusra törekvéssel, ami elsősorban autonóm tanulási folyamatok eredménye volt. Vezetőképzés hiányában a legtöbb térségi intézmény saját magának volt az iskolája, így a felnőttképzési szervezetek is. Az intézmények belső szervezetségének alacsony foka kedvezőtlenül hatott a szervezeti tanulási folyamatokra, de fokozatosan mégis hozzájárult ahhoz, hogy az intézményvezetők felismerjék: az eredményes szervezeti vezetéshez, illetve fejlesztéshez komplex szakmai tudás kell. A dinamizmus, látens feszültség és versengés egyaránt jellemző ekkor intézményi szinteken (Oláh, 2006. 8.). A rendszerváltozást követő másfél évtizedben „a térségi kezdeményezések és felnőttképzési szervezetek meglehetősen önálló, egyedi utakon járnak. Ennek következtében a felnőttképzési szervezetek/intézmények és programok jelentős mértékben atomizáltak, a képzési gyakorlat majdnem kizárólag csak az éppen aktuális igények teljesítésére törekedett.” (Kiss, 2019. 101.) A szolgáltatókat tekintve pedig világos, hogy felnőttképzést kínáló egyes szereplők több tekintetben is messze elmaradnak a tágabb térség nagyobb felnőttképzési szereplőitől (Papp Z., 2005). Ez a helyzet csak később, az ország EU-csatlakozását követően változott valamelyest. Térségi szinten is néhány felnőttképzési intézmény elindult a professzionális munka útján, az Európai Unió humán erőforrás-fejlesztési támogatásaiból nyerve – pályázatok révén – forrásokat felnőttképzési tevékenységre. A gyakorlatban ez tovább erősítette a felnőttképzés

piaci alapú működési logikáját, és fokozta a versenyt e téren. A felnőttképzési szereplők ugyanis továbbra is atomizáltak, nem lettek aktív szereplői a felnőttképzés szakpolitikai szabályozási folyamatának (ami továbbra is egy, a központból irányított, fentről lefele működő modellben zajlik), a megyei felnőttképzési intézmények sok szempontból követik az országos tendenciákat. Az akkreditált felnőttképzési programok rendszerén túl további felnőttképzési programok széles kínálata jellemző a térségben, különösen a non-formális képzési formák egyre gyakoribbak, illetve számszerűleg is gyarapodnak az olyan programok, amelyek a felnőttek jól meghatározható célcsoportjaihoz (nők, anyák, háztartásbeliek, gazdák, stb.) szólnak, és állandó jelleggel szerepelnek a felnőttképzési kínálatokban.

A felnőttkori tanuláshoz való társadalmi viszonyulás megismerésére a térségben végzett háztartáskutatások eredményeire támaszkodhatunk. Egy, a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja által végzett 2005-ös kutatás (N = 1250) legfontosabb eredményei a felnőttkori tanulás vonatkozásában a következők: a székelyföldi térségben a megkérdezett lakosság fele úgy vélekedett, hogy a rendelkezésére álló képesítéssel és szakmai tudással már nem tartja magát versenyképesnek a munkaerőpiacon. Ennek a csoportnak a fele gondolta úgy, hogy ebben a helyzetben tanulnia kellene. A megkérdezettek 33%-a vélte úgy, hogy jelenlegi szaktudásával munkaerőpiaci esélyei legfeljebb közepesek. A háttérváltozókat is vizsgálva végül a kutatók azt a következtetést vonták le, hogy a vizsgált társadalom „tanulásra van ítélve” (Bíró A., 2006). A kutatás eredményei alapján előretehető volt a tanulás szükségét/kényszerét felismerők fokozatosan növekvő aránya is. A felnőttkori tanulás szükségességét tehát nyomatékosan jelezték az adatok. Mindazonáltal úgy tűnt, a felnőttképzési intézmények szakmaisága, színvonala nem tudta ezt az igényt megfelelően kiszolgálni. Valószínűleg azért, mert a felnőttképzésre való rászorultságnak nem minden háttértényezője volt ismert. Mivel a felnőttképzésre rászoruló és a felnőttképzésre vállalkozók csoportja meglehetősen heterogén, nem lehet egységes csoportnak tekinteni őket. A 2005-ös vizsgálat alapján a kutatók így összegezték: a képzésre szoruló esetében a felnőttképzésben való részvétel a munkaerőpiacon való bennmaradást szolgálja (így a rövid, gyakorlatias, kedvezményes árú felnőttképzési tartalmak élveznek prioritást). A képzésre vállalkozók számára, akik a kutatás adatai szerint mobilisabbak, tanulást vagy külföldi munkát is könnyebben vállalnának, a felnőttképzés többféle lehetőséget is hordozhat. A kutatás során megkérdezett személyek 35%-a vett

Az iskolarendszeren kívüli tudásszerzést az egyéni munkaerőpiaci ráutaltság, a tudáshiányosságok pótlásának igénye ösztönzi. Felnőttkori tanulásba a szakmában, illetve munkaerőpiacon való jobb boldogulás reményében kezdenek bele, ezenfelül az új érdeklődési területen szerzhető tudás is motiváló. A megkérdezettek véleménye szerint a felnőttképzésben való részvétel eredményesnek bizonyul (felhasználható tudást, diplomát, kapcsolatokat ad egy-egy képzés). Működnek azonban továbbra is azok a mechanizmusok, amelyek a hozzáférési egyenlőtlenségeket fenntartják: vidéken kevés képzés zajlik, az alacsony jövedelműek kevésbé vesznek részt a felnőttképzésben, a munkaerő-elhelyező ügynökségek kínálta képzések kevésbé vonzóak és kevésbé eredményesek.

már részt valamilyen iskolán kívüli képzésben (önköltségen, mert a munkahely – a válaszadók visszajelzése alapján – nem igazán partner a tanulás támogatásában). Három résztvevőből két személy úgy vélekedett, hogy eredményes és érdemes volt tanulnia, a felnőttképzésben való részvétel így hasznosnak, a megszerzett tudás és bizonyítvány pedig használhatónak bizonyult (Biró A., 2006).

A felnőttkorban továbbtanulók csoportjának alaposabb megismerését tűzte ki célul egy, a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások által 2009–2010-ben készített másik szociológiai vizsgálat (N = 625). Ennek összegzése szerint a székelyföldi térségben az iskolarendszeren kívüli felnőttképzésben részt vevők nagyobb részét a fiatalabb korcsoportok, a magasabb végzettségűek és nagyobb részben a nők alkotják (Kiss, 2011). Az iskolarendszeren kívüli tudásszerzést az egyéni munkaerőpiaci ráutaltság, a tudás-hiányosságok pótlásának igénye ösztönzi. Felnőttkori tanulásba a szakmában, illetve munkaerőpiacon való jobb boldogulás reményében kezdenek bele, ezenfelül az új érdeklődési területen szerezhető tudás is motiváló. A megkérdezettek véleménye szerint a felnőttképzésben való részvétel eredményesnek bizonyul (felhasználható tudást, diplomát, kapcsolatokat ad egy-egy képzés). Működnek azonban továbbra is azok a mechanizmusok, amelyek a hozzáférési egyenlőtlenségeket fenntartják: vidéken kevés képzés zajlik, az alacsony jövedelműek kevésbé vesznek részt a felnőttképzésben, a munkaerő-elhelyező ügynökségek kínálat képzések kevésbé vonzóak és kevésbé eredményesek. A felnőttkori tudásszerzés motívumait tekintve párhuzamosan működnek egymás mellett az egzisztenciális (erősen munkaerőpiaci vonatkozású) és az érdeklődési (önfejlesztési) típusú motívumok. Nem trendszerű, hogy a munkahely direkt módon ösztönző legyen a tudásszerzésre, viszont az derült ki ebből a kutatásból, hogy a tanuló felnőttek egy része esetében a képzés (rész)költségeit a munkaadók átvállalják. A képzésről való információszerezés egyik forrása a munkahelyi környezet, ez hasznos információ a felnőttképzést szervezők számára. A megkérdezett felnőttek továbbtanulási terveinek nagy része próbál a munkaerőpiaci feltételekkel, követelményekkel harmonizálni. „A változás még nem trendszerű, a váltás ugyanis nem megy olyan könnyen, mint gondolnánk, nincs is meg rá minden feltétel. És úgy tűnik, nem feltétlenül akarnak a megkérdezettek intenzíven cselekedni, sokkal inkább a fokozatosan építkező (inkább még lassú) szakmai előrelépéseket célozzák meg.” (Kiss, 2009) Az Adult Education Survey (AES) romániai felnőttek felnőttkori tanulásával kapcsolatos adatai valamelyest összecsengnek a fentebb említett eredményekkel. Az országban a 25–64 év közötti lakosság 1,1%-a vett részt például 2017-ben¹ a kérdés pillanatában vagy az azt megelőző 4 hét alatt felnőttképzésben. Az EU-átlag ekkor 10,9%. Valamivel kedvezőbb Románia helyzete, amikor azt kérdezik, hogy az utóbbi 12 hónapban valamilyen felnőttképzésben vett-e részt. A 2016-os adatfelvétel szerint ez az arány 7% (az EU átlag 45,1%). A képzés tartalmát tekintve munkahellyel vagy kereső foglalkozással kapcsolatos (*job-related*) felnőttképzésben vesznek részt elsősorban az ország lakói. A 45 év feletti lakosságra inkább jellemző a munkahelyi tanulás (összehasonlítva fiatalabb korcsoportokkal), a felsőfokú végzettségűek és a nők magasabb részvétele jellemző a felnőttképzésben.

A kutatás módszertani háttere

A kérdőíves adatfelvételt 2019-ben végeztük Hargita megye területén (N = 555) a csik-somlyói székhelyű Institutio Pro Educationem Transilvaniensis Egyesület megbízásából egy nemzetközi projekt² keretében, amelynek célja a felnőttképzésben való részvétel sajátosságainak megismerése volt rurális térségben. Egy 65 kérdést tartalmazó kérdőívet használtunk, amelyben a szocio-demográfiai jellegű kérdések mellett a megkérdezetteknek az iskolarendszeren kívüli felnőttképzésben szerzett tanulási tapasztalataira kérdeztünk rá (milyen okból kezdtek tanulásba, milyen célt kívánnak elérni a továbbtanulással,

milyen nehézségekkel találkoztak, mi volt könnyű a képzésben, miként fogják hasznosítani a megszerzett tudást, illetve oklevelet, mennyiben jelentett anyagi terhet a tanulás, stb.), érdekelt, hogy milyen tanulási terveik vannak a jövőre nézve, milyen tanulási jövőképek rajzolódnak ki a válaszok mentén. Továbbá, hogy milyen a társadalmi viszonyulás a felnőttkori tanulás és felnőttképzés különböző aspektusaihoz.

Hipotéziseink a következők voltak:

- a tanulási tapasztalatokat tekintve azt feltételezzük, hogy ezek egyre több tanulási szinten keletkeznek és így halmozódnak,
- a legfontosabb indokok, amelyek a felnőttképzésben való részvételt mozgatják, elsősorban a munkaerőpiaci vonatkozásúak, a megélhetéssel kapcsolatos motívumok,
- a felnőttkori tanulóhoz való általános társadalmi viszonyulás: rövidre zárt, célirányosan megvalósított tanulási életpályaszakaszok jellemzőek,
- a tanulási jövőképek olyan egyéni tanulási utakat jeleznek előre, amelyekben a felnőttkori tanulás megmarad továbbra is a kis léptékű, rövid távú emberierőforrás-bevetések szintjén.

A minta jellemzői

A megkérdezettek szocio-demográfiai jellemzői: 60%-uk nő, 55% városi környezetben lakik, 36%-uk felsőfokú végzettséggel rendelkezik, 31% érettségizett, 46%-uk 40 év alatti, 63% házas, 67%-nak van gyermeke, 71% beszél valamilyen idegen nyelvet. 80%-uknak volt a kérdéses időpontjában kereső foglalkozása, átlagosan 3 munkahelyen dolgoztak eddig, átlag 18 év munkatapasztalattal rendelkeznek. 52% a magánszférában dolgozik, 43% állami intézményben. 58%-uk legfeljebb 2000 lejt keres (a kérdéses időpontjában az országos nettó átlagbér 3000 lejt). 83% tudja használni a számítógépet, internetet tanulási céllal.

A kutatási eredmények bemutatása

A vizsgálat egyik kérdése a korábbi tanulási tapasztalatokhoz kapcsolódott. Az iskola-rendszerű oktatásban szerzett előzetes tanulási tapasztalatok kulcsfontosságúak a felnőttkori tanulás megvalósításában. Lehetnek ösztönző hatásúak, de gátak is, annak függvényében, hogy pozitív vagy negatív tapasztalatok ezek. A kutatásban a válaszadók 51%-a pozitívan emlékszik vissza iskolai tanulási élményeire, ezenfelül 43% említette, hogy pozitív és negatív tanulási tapasztalatai egyaránt vannak. Összességében véve ezek a tapasztalatok potenciálisan kedvező alapot jelentenek a további felnőttkori tanulóhoz. Amennyiben e mellé vesszük még a felnőttképzésben szerzett eddigi tapasztalatokat (hiszen a megkérdezettek 32%-a már végzett valamilyen tanfolyamot a kérdést megelőző 3-4 évben, amelyet véleménye szerint eredményesen zárt, és amelyben szerzett tudást és/vagy oklevelet hasznosítani is tudta a gyakorlatban), valamint a felnőttképzésben szerzett sikerélményeket, akkor a tanulóhoz való kedvező viszonyulást még markánsabban körvonalazzák. A megkérdezettek jelentős részének (65%) volt valamilyen konkrét sikerélménye az iskolarendszeren kívüli felnőttképzés keretében végzett tanulmányai során. Ilyen sikerélmény például az alkotás, a tapasztalat általi tanulás, a felfedezés, a követelmények sikeres teljesítése, az új és értékes információk birtokába jutás, az önismeretben való gazdagodás, amikor a megszerzett tudás a gyakorlatban vagy munkahelyen alkalmazható.

A megkérdezett lakosság 46%-át érintette már a munkanélküliség problémája, ezen csoport egynegyedének ajánlott a munkaerő-elhelyező ügynökség valamilyen (át)képzést. A képzés lehetőségével ebben a környezetben/felajánlásban csak nagyon kevés ember élt. Mint tudásszerzési lehetőség, illetve tanulási színtér ez a kontextus nincs

igazán kihasználva még teljes kapacitásában. Amennyiben azt tekintjük, hogy a válaszadók 47%-a szakmai felkészültségében érez hiányosságokat, amely hiányosságok pótlásában akár egy tanfolyam is segíthet, akkor a kereslet és a kínálatok jobb, komplementer találkozási pontja lenne az elvárt. Ennek érdekében több szereplő is tehet vagy kezdeményezhet lépéseket. A munkahelyek (a munkaadók, foglalkoztatók) talán jobban is implikálódhatnak a felnőttkori tanulás ösztönzésébe. A megkérdezettek 40%-a említi, hogy a munkahelye keretében küldték már (tovább)képzésre. Továbbá a megkérdezettek részére a munkahely egy olyan környezet, amely a képzésről való információ terjesztésben egy aktív terep (a felnőttképzésben továbbtanult csoport 37%-a a munkahelyen keresztül szerzett tudomást a képzésről). Egy további eszköz vagy terep a felnőttkori tanulóhoz való kedvező viszonyulás építésére vagy megerősítésére a helyi kisközösségekben való tagság és aktivitás. Akik kötődnek tagként valamilyen társadalmi szervezethez, közösséghez vagy csoporthoz (a megkérdezettek 28%-a), azoknak zöme ezen aktivitás révén már vett részt valamilyen fajta felnőttképzésben. Emellett a megkérdezettek kétharmada próbál az info-kommunikációs technológiákat használva önállóan tanulni.

Összességében véve azt látjuk, hogy egyre inkább több szinten zajlik a megkérdezett egyének felnőttkori tudásszerzése. A válaszok alapján egyelőre a munkaerőpiaci környezet az, amelyben ki nem használt lehetőségekre utalnak a megkérdezettek. Feltételezésünk tehát igazolódik, a felnőttkori tanulási tapasztalatok egyre több tanulási szinten keletkeznek és így halmozódnak. A további felnőttkori tudásszerzéshez tehát számos előzetes tapasztalat adott, ezek azonban nem feltétlenül vezetnek most még a tanulás melletti hosszútávú elköteleződéshez, folyamatos tanulóhoz, amit a tudásalapú társadalom megkövetel. Nehézséget, akadályt főként a tanulásnak az otthoni/családi kötelezettségekkel való összeegyeztetése és az időszervezés jelenti.

A kérdőívben egy kérdésblokk mindenkitől kérdezte, hogy ha tanul, akkor miért tanul. A legnagyobb értékeket az új ismeret („szükségem van az új tudásra”, „érdekel az új ismeret”, „frissítem a tudásomat”) kapta (lásd 1. táblázat). De magas átlagértéket kaptak még az „örömet lelem benne” és a „magasabb legyen a fizetésem” válaszok is. A tanulást tehát kedvezően értékelik, amennyiben új tudást ad, örömet okoz és a jövedelemben vagy a munkaerőpiaci helyzetben többletet hoz.

1. táblázat: „Azért tanulok, hogy...”

	Átlag	Szórás
meg tudjam tartani a munkám	2,95	1,40
családom büszke legyen rám	2,50	1,28
új embereket ismerjek meg	2,64	1,28
szükségem van az új tudásra	3,89	1,78
magasabb legyen a fizetésem	3,34	1,45
mert érdekel az új ismeret	3,95	1,22
frissítem tudásomat	3,86	1,26
munkát találjak	2,63	1,39
változatosabb legyen az életem	2,87	1,35
mert örömet lelem benne	3,39	1,38

A korrelációelemzés is a fentieket támasztja alá, illetve további összefüggéseket, kapcsolatokat mutat meg részletesebben. A számok tükrében a tanulás egyrészt lehetőség a munkaerőpiaci helyzet (meg)tartására és stabilizálására: a „meg tudjam tartani a munkám” kijelentés közepesen szoros kapcsolatot mutat a „családom büszke legyen rám” kijelentéssel ($r = 0,507$, $p < 0,001$), azzal, hogy „magasabb legyen a fizetésem” ($r = 0,479$, $p < 0,001$) és „munkát találok” ($r = 0,457$, $p < 0,001$). Másrészt van egy közösségi vonatkozása, a másokhoz való viszonyításban körvonalazódik: a „családom büszke legyen rám” kijelentés közepesen erős kapcsolatot mutat az „új embereket ismerjek meg” ($r = 0,593$, $p < 0,001$) kijelentéssel. Ugyanitt az „új embereket ismerjek meg” közepesen erős kapcsolatot mutat azzal, hogy „változatosabb legyen az életem” ($r = 0,572$, $p < 0,001$). Továbbá a megújított tudás tényezője is kiemelkedik: közepesen erős kapcsolat van a „szükségem van az új tudásra” kijelentés és a „mert érdekel az új ismeret” ($r = 0,471$, $p < 0,001$), valamint a „frissítsem tudásomat” ($r = 0,470$, $p < 0,001$) tényezők között. Ugyanígy a „mert érdekel az új ismeret” erősebb kapcsolatot mutat azzal az egyéni törekvéssel, ambícióval, hogy „frissítsem tudásomat” ($r = 0,695$, $p < 0,001$), „mert örömet lelem benne” ($r = 0,614$, $p < 0,001$).

A fentiek alapján a második hipotézisünk nem igazolódik, hiszen nemcsak a munkaerőpiaci vonatkozású motívumokat találjuk a tanulásra ösztönzők között, hanem az egyéni fejlődési igény és a tanulásnak egyfajta közösségi vonatkozása is megragadható a válaszokban. Az indokok, amelyek a felnőttképzésben való részvételt mozgatják, tehát túlmutatnak a megélhetéssel kapcsolatos motívumokon.

A tanulás kérdéskörén túllépve a kérdőívben további véleménykérdések vizsgálták általánosabban a felnőttkori tanulásról való gondolkodást. Az ezekre adott válaszokból az derült ki, hogy a megkérdezettek alapvetően érdeklődőnek és kíváncsinak tartják magukat (1-től 5-ig terjedő skálán 4,15 az átlagérték), úgy vélik, felnőttkorban is képezniük kell magukat (átlag = 4,02), lehetőségeikhez mérten ezt meg is teszik, főként szakmai vonalon tanulnak tovább. Fontosnak

A számok tükrében a tanulás egyrészt lehetőség a munkaerőpiaci helyzet (meg)tartására és stabilizálására: a „meg tudjam tartani a munkám” kijelentés közepesen szoros kapcsolatot mutat a „családom büszke legyen rám” kijelentéssel ($r = 0,507$, $p < 0,001$), azzal, hogy „magasabb legyen a fizetésem” ($r = 0,479$, $p < 0,001$) és „munkát találok” ($r = 0,457$, $p < 0,001$). Másrészt van egy közösségi vonatkozása, a másokhoz való viszonyításban körvonalazódik: a „családom büszke legyen rám” kijelentés közepesen erős kapcsolatot mutat az „új embereket ismerjek meg” ($r = 0,593$, $p < 0,001$) kijelentéssel. Ugyanitt az „új embereket ismerjek meg” közepesen erős kapcsolatot mutat azzal, hogy „változatosabb legyen az életem” ($r = 0,572$, $p < 0,001$). Továbbá a megújított tudás tényezője is kiemelkedik: közepesen erős kapcsolat van a „szükségem van az új tudásra” kijelentés és a „mert érdekel az új ismeret” ($r = 0,471$, $p < 0,001$), valamint a „frissítsem tudásomat” ($r = 0,470$, $p < 0,001$) tényezők között.

tartják, hogy a felnőttképzés elérhető és megtérülő legyen (átlag = 4,10). A felnőttkori tanulás a fejlődéssel való lépéstartás egyik fontos lehetőségeként körvonalazódik a gondolkodásban (átlag = 3,92). A legtöbb felnőttnek a munkahelyi képzés lenne célszerű (átlag = 3,50), vélik a megkérdezettek. Alapvetően arra voksolnak, hogy több képzés legyen az egyes településeken (átlag = 3,96). A véleménykérdések tükrében a térségi lakosság alapvetően aspirál a tanulásra, de vannak olyan strukturális tényezők (munkaerőpiaci szerkezet, hiányosságok a támogató struktúrákat illetően, pl. pályaaorientáció), amelyek jelen pillanatban a hatékony egyéni érvényesülés és szakmai előrehaladás akadályozói. Ezek miatt is a kis lépésekben megvalósuló rövid távú képzések talán célravezetőbbnek tűnnek, derül ki a véleményekből. A megkérdezettek véleménye szerint a tanulás mindenkinek lehet eszköze a boldogulásra, nemcsak a munkahelyük elvesztése által veszélyeztetett személyeknek. A társadalmi vélekedés tehát kirajzolja azt, hogy amiatt, hogy a térségben sokan nem igazán tudják, miként irányíthatnák jobban szakmai boldogulásukat, a felnőttkori tanúláshoz való általános társadalmi viszonyulásban kirajzolódnak a rövidre zárt, célirányosan megvalósított tanulási életpályaszakaszok.

2. táblázat. A felnőttkori tanulásról és felnőttképzésről kialakult társadalmi vélekedés

	Átlag	Szórás
Érdeklődő és kíváncsi vagyok, különösen az új dolgok iránt.	4,15	0,99
A tanulás soha nem volt erősségem.	2,58	1,14
Lehetőségeimhez mérten fejleszttem magamat.	3,96	0,96
A szakmai jellegű továbbképzések érdekelnek.	3,87	1,07
Felnőttkorban már sokkal nehezebben kezdek hozzá tanúláshoz.	3,31	1,33
Úgy gondolom, hogy felnőttkorban is képezünk kell magunkat.	4,02	1,01
Több képzési lehetőségre lenne szükség az egyes településeken.	3,96	0,98
A térségben ma a legtöbb ember a munkaerőpiac szerkezetváltozása miatt nem tud érvényesülni.	3,69	1,00
Térségi szinten a legtöbb ember nem tudja, miként irányíthatná hatékonyabban szakmai előrehaladását.	3,75	1,55
A székelyföldi társadalomban az a gond, hogy az emberek nem akarnak tanulni.	2,90	1,09
Fontos, hogy a felnőttképzés elérhető és megtérülő befektetés legyen.	4,10	0,93
A tanfolyam jellegű rövid távú képzéseknek nincs sok értelme, inkább a hosszabb távú képzéseknek van.	2,91	1,12
A felnőttkori tanulás a fejlődéssel való lépéstartás egyik lehetősége.	3,92	1,00
Azoknak szükséges inkább továbbképezni magukat, akiket a munkahely elvesztése fenyeget.	2,78	1,17
A legtöbb felnőttnek elsősorban a munkahelyi továbbképzés lenne a célszerű.	3,50	0,99

Különböző kérdések érintették a jövőbeni tanúlással kapcsolatos terveket és véleményeket. A megkérdezettek 30,1%-a tervezi, hogy belátható időn belül továbbtanul valamilyen felnőttképzési programban. Ennek a csoportnak kétharmada olyan személy, aki már vett részt

valamilyen iskolarendszeren kívüli továbbképzésben. Nagy részük kereső foglalkozással rendelkezik, 76% tudja is, hogy hol találja azt a képzést, ami érdekli őt, amit el szeretne végezni. Ezek a rövid távú tanulási tervek tehát viszonylag konkrétak, belátható perspektívában mozognak. A hosszabb távú tervekben (tanulás, pályamódosítás 10 éven belül) egyfajta stabilitásra törekvés érhető tetten: a megkérdezettek fele nem tartja valószínűnek, hogy 10 éven belül új szakmát tanul vagy szakmát vált. Inkább azt tudja elképzelni, hogy több kisebb léptékű képzést végez el, amelyek a szakmában, szakterületén segítik helytállni (ez érthető vállalás, különösen ha figyelembe vesszük azt az adatot, miszerint a megkérdezettek 46,8%-a érzi, hogy szakmai felkészültsége terén vannak hiányosságai).

3. táblázat. „El tudja képzelni, hogy 10 éven belül...?”

	Többnyire igen	Részben igen, részben nem	Nehezen/nem valószínű
új szakmát tanul	26%	20,4%	53,6%
legalább egyszer szakmát vált	24,3%	20,5%	55,1%
több tanfolyamot elvégz	25%	28,5%	36,5%
szakmájában, szakterületén képezi magát	48,3%	22,5%	29,2%

Mondhatjuk, hogy a tanulási jövőképek olyan egyéni tanulási utakat jeleznek előre, amelyekben a felnőttkori tanulás megmarad továbbra is a kis léptékű, rövid távú emberőforrás-befektetések szintjén.

Összegzés, következtetések

A felnőttkori tanulásról való gondolkodást és a felnőttképzésben való részvételt számos tényező formálja, alakítja, befolyásolja. Kérdőíves kutatásunkból csak néhány kérdést dolgoztunk fel. Az eredményei alapján állítható, hogy Székelyföld rurális térségeiben is egyre inkább több szintéren zajlik a felnőttek felnőttkori tanulása. Vannak ehhez kedvező feltételek, illetve ösztönző tényezők is, mint például az előzetes tanulási tapasztalatok és sikerélmények. Illetve vannak olyan szinterek (pl. munkaerőpiac, info-kommunikációs, illetve új média terek) ahol a felnőttkori tanulásra még számos lehetőség rejtőzik. Tekintve, hogy a felnőttképzésben való részvétel a megkérdezett rurális lakosság esetében nem csak kimondottan munkaerőpiaci motiváltságú, hanem egyéni és közösségi fejlődési igények is mozgatják, a felnőttkori tanulásnak jó esélyei körvonalazódnak. Mindemellett támogató struktúrákra lenne szükség, hiszen a felnőttek bevállása szerint sok esetben nem tudják a megkérdezettek annak mikéntjét, hogy a tanulás terén hogyan tudhatnak továbblépni, aktívvá válni. A tanulásiéletút-támogató rendszerek, az egész életútra, életpályára történő felkészülést segítő struktúrák (Borbély-Pecze, 2017) megoldást jelenthetnek. Hiszen térségünkben a tapasztalat szerint csak lassan indulnak el – ha elindulnak egyáltalán – a felnőttek a tanulás útján, és kis lépésekkel, megfontoltan, mérlegelve haladnak. Érzik, hogy a felnőttkori tanulás kell, egyaránt működnek a megélhetési kényszer mozgatta tanulási motívumok, és egyéni, illetve közösségi mozgatórugók is. Jellemzően akár több lehetőségbe is fogódznának az eredményesség, hasznosíthatóság érdekében egy belátható kereten belül: például szakmai vonatkozású felnőttképzés érdekli, amely rövid időtávon, rövid tanulási életpálya szakaszon valósul meg. A tanulásra szoruló és vágyók csoportjainak további részletesebb ismerete szükséges a hatékonyabb programok, a kereslet és kínálat jobb összetalálkoztatása érdekében.

Irodalom

- Biró A., Z. (2006). *Vidéki térségek: Illúzió vagy esély?* ProPrint Könyvkiadó.
- Biró A., Z. (2008). Székelyföldi helyzetkép – önálló regionális fejlődés. *Erdélyi Magyar Adatbank*, https://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf1996.pdf
- Biró A., Z., Bodó, J. & Burus Siklódi, B. (2015). *Szakképzés, együttműködés, társadalmi modernizáció. A romániai magyar szakképzés helyzetképe és fejlesztési lehetőségei*. Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége https://bgazrt.hu/wp-content/uploads/2019/06/szakkepzes_egyuttmukodes_tarsadalmi_modernizacio.pdf
- Borbély-Pecze, T. B. (2017). Az életút-támogató pályorientáció rendszere változó gazdasági és társadalmi környezetben. *Munkaügyi Szemle*, 60(1), 11–15.
- G. Fekete, É. (2015). *A vidéki munkanélküliség tömegessé válásától az új foglalkoztatási modellekig: Tizenöt év foglalkoztatási tárgyú kutatásai*. Hermann Ottó Intézet.
- Kiss, A. (2011). *Felnőttképzés és fejlesztés*. Hargita Népe Kiadó.
- Laki, L. & Biró A., Z. (2001). *A globalizáció peremén. Kunhegyes térsége és a Csíki-medence az ezredfordulón*. Európa Tanulmányok 6. MTA Politikai Tudományok Intézete.
- Papp Z., A. (2005). *Kihaszíratlanul. A romániai magyar felnőttképzés rendszere*. Soros Oktatási Központ.
- Reed, M. S., Evely, A. C., Cundill, G., Fazey, I., Glass, J., Laing, A., Newig, J., Parrish, B., Prell, C., Raymond, C. & Stringer, L. C. (2010). What is social learning? *Ecology and Society*, 15(4), r1. <http://www.ecologyandsociety.org/vol15/iss4/resp1/> DOI: 10.5751/es-03564-1504r01
- Evans, R. & Papageorgiu, F. (2009). *The role of Education and Lifelong Learning in Sustainable Rural Development*. Euracademy Association. https://www.euracademy.org/wp-content/uploads/2017/04/Euracademy_TG5_LLSRD.pdf
- Sava, S. (2008). Trends in Adult and Continuing Education in Romania, a country in transformation. *REPORT 2/2008*. <https://www.die-bonn.de/doks/sava0801.pdf>
- Schifirnet, C. (1997). *Educatia adultilor in schimbare*. Fiat Lux.

Jegyzetek

- ¹ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Adult_learning_statistics Utolsó letöltés: 2021. 07. 02.
- ² SOLID II - Series of Workshops on Solidarity and Inclusion (coexistence of different ethnic groups, understanding migration, work and education). Projektvezető: Institutio Pro Educationem Transilvaniensis Egyesület. Hazai szakmai partner az Erdélyi Háló Egyesület. Külföldi szakmai partner a Renovabis. Támogató: United States Conference of Catholic Bishops.

Absztrakt

A felnőttképzéshez való viszonyulás egyéni adottságok, képességek és gondolkodás függvénye, amelyet a közösségi, illetve társadalmi tényezők nagymértékben befolyásolnak. Jelen tanulmány a székelyföldi térségben vizsgálja a felnőttkori tanulás néhány sajátosságát, tételeken (1) a tanulási tapasztalatokat, (2) a legfontosabb indokokat, amelyek a felnőttképzésben való részvételt mozgatják, (3) általában a felnőttkori tanulásához való társadalmi viszonyulást és a megkérdezettek által vázolt (4) tanulási jövőképeket. Szerkezetét tekintve a tanulmány először áttekinti a szakirodalom alapján a vidéki térségben zajlott társadalmi változási folyamatokat, amelyek a felnőttképzés gyakorlatát formálták, alakították 1990–2020 között. Majd egy 2019-ben végzett kvantitatív kutatás (kérdőíves adatfelvétel, N = 555, amely adatfelvételt egy 65 kérdésből álló, a szocio-demográfiai jellegű kérdések mellett az iskolarendszeren kívüli tanulási gyakorlatot részleteiben feltáró vizsgálat) adataira támaszkodva a székelyföldi térségben a felnőttképzéshez való viszonyulás sajátosságait elemzi. A kutatás legfontosabb eredményei szerint a megkérdezettek tanulási tapasztalatai alapvetően pozitívak, bár nem errednek oly sok tanulási szinterről. A felnőttképzésben való részvételt a megélhetési motívumok mellett más indokok is mozgatják. De jellemzően a rövidebb zárt, célirányosan megvalósított tanulási életpályaszakaszok dominálnak, ezt a tendenciát a tanulási jövőképek is kirajzolják.

Kulcsszavak: felnőttkori tanulás, felnőttképzés, rurális térség, tanulási tapasztalatok, társadalmi viszonyulás